

FILOSOFICKÁ AFIRMACIE ZVÍŘECÍCH PRÁV

I. Ochrana zvířat v liteře zákona

Na dalších stránkách uvidíme, že byť jsou zvířecí práva uznávána z filosofického hlediska, musí je – aby byla účinná a závazná – garantovat zákon. O tuto nutnost se nicméně stále vedou značné spory. Dějiny se původně tímto směrem neubíraly. Z předchozí kapitoly sice víme, že je naše historie protkána výraznými snahami o to, abychom se zvířaty dokázali soucítit. Tyto snahy se však dlouho omezovaly na pouhé přání, aby člověk na důkaz své laskavosti jednal v zájmu zvířete nebo aby mu alespoň neublížoval. To, že toto přání postupně získalo oporu v zákonech, představovalo až jakousi druhou, přechodnou etapu mezi tradičním postojem lidí, kteří zvířata mají rádi, a filosofickým vyjádřením zvířecích práv v té podobě, v jaké budou formulována ve 20. století.

Za dva hlavní předchůdce těchto snah o garantování ochrany zvířat zákonem lze považovat Benthama a Schopenhauera, které jsme zmiňovali výše. Neboť jestliže oba požadují, aby se člověk ke zvířatům choval s většími ohledy a laskavostí, nepomíjejí už ani imperativy právního charakteru. Bentham říká: „Bylo by jistě velice žádoucí, aby se některý dobročinně smýšlející filosof-moralista zvířat ujal a vymáhal jejich právo na zákonnou ochranu [...]“²¹ (zvýrazněno autorem této publikace). Podobně tak Schopenhauer: „Už i v Evropě si práva zvířat získávají čím dál větší pozornost [...]“²²

²¹ Bentham, J., *Déontologie ou science de la morale*, do francouzštiny přeložil B. Laroché, revidoval J. Bowring, Paris, Editions Charpentier 1834, s. 28.

²² Schopenhauer, A., *Le fondement de la morale*, trad. A. Burdeau, Paris, Aubier-Montaigne edit. 1978, s. 158 [česky: *Soutěžní spis o základu morálky*, in *O vůli v přírodě a jiné*

II. Pronikání zvířecích práv do filosofie

První důležité návrhy, které úctu ke zvířatům vyjadřují v podobě základních práv, jsou formulovány na začátku 20. století. Podle těchto návrhů by měl člověk tato práva ještě před jejich samotným uzákoněním uznat jako výraz obecné filosofie života. K základním textům tohoto vpravdě moderního proudu ochrany zvířat pravděpodobně patří *Animal rights* Henryho Salta²³, jejichž francouzský překlad vyšel v roce 1914 v Paříži, a *Déclaration des Droits de l'Animal*²⁴, která byla vydána v roce 1924. „Salt a Géraud tato práva požadují, jsou pro ně neoddelitelná od práv lidských a jeden i druhý se domnívají, že uznání těchto práv by znamenalo významný pokrok pro humanismus.“²⁵

Koncept zvířecích práv je u těchto autorů samozřejmě odvozen od práv lidských. Salt se v tomto bodě vyjadřuje velice jasně: „Mají zvířata nějaká práva? Bezpochyby ano, mají-li je lidé“ (s. 5). Nedůvěřivě se staví k „abstraktní teorii přirozených práv“, často zmiňované v souvislosti s lidskými právy, která však „přesto spočívá na pevném základě, na určité pravdě, kterou mravní cítění vždy uznávalo... Pokud lidé žádná práva nemají, mají přinejmenším jasné vnímání čehosi, co se právům blíží, cit pro spravedlnost, který určuje hranici, u níž může končit souhlas a začínat odpor: mají ctižádost žít svobodně podle svých schopností, s tou omezující podmínkou, že respektují stejnou svobodu také u ostatních“ (s. 5–6). A dále také: „...stejně jako lidé, pochopitelně však v menší míře, mají zvířata svou jasnou individualitu, a v důsledku toho mají odpovídající právo [...] na omezenou svobodu (s. 12–13). V dile, z něhož jsme už jednou citovali, říká totéž i Géraud: „Deklarace práv člověka ze dne 26. srpna 1789 prohlašovala ve svém prvním článku: ‚Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve

práci, přel. Milan Váňa, edice Europa, Praha, Academia 2007, s. 535; překlad pozměněn].

²³ Salt, H., *Les droits de l'animal (considérés dans leur rapport avec le progrès social)*, přel. L. Hotelin, H. Welter 1914.

²⁴ Géraud, A., *Déclaration des Droits de l'Animal*, Port-Sainte-Marie, Lot-et-Garonne, France, Bibliothèque André Géraud 1924.

²⁵ Nouët, J.-C., „Emergence des droits de l'animal“, in *Homme-animal-société, II : Droit et animal*, Presses de l'Institut d'Etudes politiques de Toulouse 1988, s. 393–396.

svých právech'. Jelikož se ve 20. století Deklarace zvířecích práv inspirovala stejnou myšlenkou, musí stejnými slovy hlásat totéž: „Rovni si v radosti i v utrpení, všichni živí tvorové rodí se svobodní a rovní ve svých právech...“ (s. 17). Jestliže Salt pouze zdůvodňuje, proč je potřeba zvířecí práva uznat ve všech sférách lidské činnosti, u Gérauda už vedle toho, byt' jen v náznaku, najdeme budoucí možnou odpověď na námitku, která není příliš promyšlená a která ještě dnes zaznívá velice často, a sice, že lidská a zvířecí práva nemohou být přece nikdy totožná: „Stupeň inteligence zvířat je v porovnání s naší inteligencí nižší, to je zřejmé! My však pro ně nepožadujeme bez výjimky všechna práva, která jsou přiznávána lidem... Žádáme pouze, aby se ve všech bodech, v nichž jsou si člověk a zvíře navzájem podobní, s oběma zacházelo jako se sobě rovnými“ (s. 18). Toto tvrzení by si bezesporu zasloužilo mnoho dalších upřesnění a doplnění, ohlašuje však již argumenty, které budeme od stoupenců zvířecích práv slyšet ve druhé polovině 20. století.

Ocitáme se zde, jakkoli se tomu Salt ještě částečně brání, tváří v tvář zvířecím právům, která člověk uznává jako práva přirozená a která jsou *mutatis mutandis* srovnatelná s právy lidskými. Nezdá se, že by uvedení autoři už pomýšleli na formální vyhlášení nějaké charty, nicméně myšlenky, které na začátku století zformulovali, znamenaly první nakročení k deklaracím, jež měly spatřit světlo světa po druhé světové válce.

První charta, o níž se zasloužila Florence Bakersová, byla po několika úpravách publikována v roce 1953 pod názvem *International Animal's Charter*. V následujících letech Světová federace spolků na ochranu zvířat (*Fédération mondiale des Sociétés pour la Protection des Animaux*) navrhla několik chart stejného typu. Jedna desetičlanková charta vyšla v roce 1972 v Norsku a ve Francii sepsal Georges Heuse první verzi Všeobecné deklarace zvířecích práv – text, jenž byl v roce 1973 s některými změnami přijat Národní radou na ochranu zvířat (*Conseil national pour la Protection des Animaux*). Po dalších úpravách, které do deklarace vnesly ochranné spolky a některé osobnosti z vědeckého či kulturního světa, vznikla nakonec její verze z roku 1978. Ta byla předběžně schválena již v roce 1977 na meziná-

rodním sjezdu ochránců zvířat v Londýně. Vyhlášena však byla až roku 1978 v sídle UNESCO v Paříži. Tady uvedeme celkové znění tohoto historického textu.

III. Všeobecná deklarace zvířecích práv (původní text, 1978)

Preambule

Vzhledem k tomu,

že každé zvíře má určitá práva,
že zneužívání těchto práv a pohrdání jimi vedly a stále člověka vedou k páchaní zločinů na přírodě a na zvířatech,
že to, že lidský druh uznává právo ostatních živočišných druhů na existenci, je základem pro soužití druhů na zemi,
že genocidy páchá člověk a že hrozí jejich pokračování,
že úcta člověka ke zvířatům souvisí se vzájemnou mezilidskou úctou,
že výchova má již od dětství vést k pozorování a chápání zvířat a k úctě a lásce vůči nim,
je vydáno následující prohlášení:

Článek 1

Všechna zvířata se rodí sobě rovna a mají stejné právo na existenci.

Článek 2

1. Každé zvíře má právo na úctu.
2. Člověk coby živočišný druh nesmí porušováním tohoto práva ostatní živočichy vyhlazovat ani je vykořisťovat; jeho povinností je využít svých znalostí ve prospěch zvířat.
3. Každé zvíře má právo na pozornost, péči a ochranu ze strany člověka.

Článek 3

1. Žádné zvíře nebude vystaveno ani špatnému, ani krutému zacházení.

2. Jestliže je usmrcení zvířete nevyhnutné, musí být okamžité, bezbolestné a nesmí u něj vyvolávat úzkost.

Článek 4

1. Každé zvíře, které patří mezi divoké živočišné druhy, má právo na život ve svém vlastním přirozeném prostředí – na souši, ve vzduchu či ve vodě a má právo se rozmnožovat.
2. Jakékoliv zbavování svobody, byť pro edukativní účely, je s tímto právem v rozporu.

Článek 5

1. Každé zvíře, které náleží k živočišnému druhu tradičně žijícímu v okolí člověka, má právo žít a vyrůstat takovým tempem a v takových životních a svobodných podmínkách, jež jsou vlastní jeho druhu.
2. Jakákoliv úprava tohoto tempa či těchto podmínek stanovená člověkem pro komerční účely je s tímto právem v rozporu.

Článek 6

1. Každé zvíře, které si člověk zvolil za společníka, má právo žít tak dlouho, jak je to pro něj přirozené.
2. Opuštění zvířete je činem krutým a ponižujícím.

Článek 7

Každé pracující zvíře má právo na rozumné omezení délky a intenzity své práce, na výživu umožňující regeneraci a na odpočinek.

Článek 8

1. Pokusy na zvířatech zahrnující fyzické či psychické utrpení jsou s právy zvířete neslučitelné, i když jde o pokusy lékařské, vědecké, komerční nebo o jakoukoli jinou formu pokusu.
2. Je nutno využívat a rozvíjet náhradní techniky.

Článek 9

Pokud je zvíře chováno pro potravu, nesmí mu jeho výkrm, umístění, převoz a usmrcení způsobovat úzkost a bolest.

Článek 10

1. Žádné zvíře nesmí být využíváno pro zábavu člověka.
2. Exhibice zvířat a představení, při nichž jsou využívána zvířata, se neslučují s důstojností zvířete.

Článek 11

Jakýkoli čin, jenž vede k usmrcení zvířete, aniž by to bylo nezbytně nutné, je vraždou, to znamená zločinem proti životu.

Článek 12

1. Jakýkoli čin, který vede k usmrcení velkého počtu divokých zvířat, je genocidou, to znamená zločinem proti živočišnému druhu.
2. Znečišťování a ničení přirozeného životního prostředí vede ke genocidě.

Článek 13

1. S mrtvým zvířetem se má zacházet ohleduplně.
2. Kruté scény, jejichž oběťmi jsou zvířata, mají být zakázány v kinech i v televizi, pokud není jejich cílem demonstrovat porušování práv zvířete.

Článek 14

1. Organizace na ochranu zvířat a ohrožených druhů mají mít zastoupení na vládní úrovni.
2. Zvířecí práva má chránit zákon, tak jako chrání práva člověka.

IV. Základní principy deklarace a jejich uplatnění v praxi

Tento typ deklarace pojmenovává základní principy, aniž by je chtěl dále diferencovat či uvádět nějaké výjimky nebo odchylky. Stejně platí, že když Deklarace lidských práv říká, že se lidé rodí svobodní a rovnoprávní, nemá to znamenat, že ve společnosti musí zavládnout úplná rovnost, jak by někdo mohl nesprávně tvrdit. Přesto však po-

dobné důvody často vedly k tomu, že byla Deklarace zvířecích práv velmi špatně pochopena. Mnohým se její ustanovení zdála přemrštěná. Kdyby se prý principy Všeobecné deklarace aplikovaly doslova, nemohli bychom už se zvířaty dělat zhora nic, což by výrazně omezilo svobodu člověka disponovat zvířaty pro své osobní potěšení (domácí zvířata), kolektivní zábavu či výzkum. V jednom bodě však tato deklarace leckomu připadala i neuspokojivá, a sice z hlediska masité stravy. Zatímco v Evropě byla Deklarace kritizována proto, že její text podle některých kruhů zacházel příliš daleko, v Severní Americe – kde je boj za práva zvířat široce provázán s bojem za vegetariánskou stravu – se Deklarace zdála nedůsledná, neboť připouštěla porážku zvířat a konzumaci zvířecích mrtvol.

Ligy, které byly v několika zemích založeny na podporu Všeobecné deklarace a které spolu ustavily Mezinárodní ligu za zvířecí práva – a zvláště pak Francouzská liga za zvířecí práva, jež v tomto ohledu sehrála ústřední roli – navrhly sérii dalších textů, které by na všechny tyto námitky odpověděly. Z těchto textů uvedeme tři nejdůležitější a s nimi ještě několik textů doplňujících. První, jenž je přílohou k Deklaraci z roku 1978, nese název „Duch Všeobecné deklarace zvířecích práv“; jeho cílem je vysvětlit hlavní body, které by v této historické deklaraci mohly být špatně pochopeny. Druhým textem je „Deklarace o potravinové etice“, která Deklaraci z roku 1978 doplňuje z hlediska problémů spojených s masitou stravou. Třetím textem je nová formulace (1989) Všeobecné deklarace, která měla reagovat na řadu námitek vůči původnímu znění z roku 1978 a na jeho slabiny.

V. „Duch Deklarace z roku 1978“

Tento doprovodný text k Deklaraci z roku 1978 jasně zdůrazňuje, že egalitarismus mezi živočišnými druhy, na němž je Deklarace založena, je nutno správně chápat: „Všezahrnující egalitarismus nespočívá v popírání jasných morfologických a schopnostních rozdílů, které mezi zvířaty panují, nýbrž v přijetí toho, že všechny druhy mají právo na život v rámci PŘÍRODNÍ ROVNOVÁHY.“ Tento termín je podle našeho

soudu zásadní a ještě budeme mít příležitost se k němu vrátit v rámci kapitoly o „konfliktech práv“. To hlavní, co je třeba si podle tohoto výkladového textu z Deklarace odnést, je její obecné myšlenkové poselství. Člověka má přivést zpátky k náležitému souladu s přírodou, kde všechny druhy mají právo na život. „Egalitarismus Všeobecné deklarace má napomoci lidstvu k znovunalezení souladu s univerzem.“

Výklad rovněž zdůrazňuje, že základní principy se musí v každodenní praxi dále diferencovat, jak o tom svědčí následující úryvek, v jehož stylizaci zaregistrujeme mnohem větší umírněnost než v základních principech Deklarace: „Člověk se musí [...] zříci zabíjení zvířat pro pouhé potěšení ze ‚silného zážitku‘ (tzv. ‚sportovní‘ lov či rybolov, korida, kohoutí či psi zápasy) či pěkně nabitě peněženky (pašování kožešin, kůží, slonoviny, vycpaných zvířat). Rovněž nesmí narušovat chování divokých zvířat, ať už jejich drezúrou pro veřejná představení (cirkus), nebo jejich převozem do umělého, byť sebevíce komfortního prostředí, v němž je ze sběratelských důvodů vězněno a na něž se nikdy reálně nemůže adaptovat (zoologické zahrady, zvěřince). Člověk má [...] rozvíjením netraumatizujících a reverzibilních technik směřovat k postupnému vyloučení pokusů na zvířatech. S odvoláním na platnou legislativu [...] musí již nyní usilovat o odstranění jakékoli formy protiprávních a zbytečných pokusů.“ Průběžně jsme v citaci zvýraznili několik bodů, které – aniž by chtěly základní principy deklarace jakkoli zpochybnit – vyzývají k tomu, aby se každodenní naplňování těchto principů dále diferencovalo.

Francouzská liga využila každou vhodnou příležitost k tomu, aby mohla reagovat v podobném duchu a napomoci tak k lepšímu pochopení Deklarace. Dobře to ilustruje spor o pokusy na zvířatech, který na stránkách časopisu *Panorama du médecin* proti sobě postavil autora úvodníků používajícího šifru P. M. a Francouzskou ligu za zvířecí práva. „Čeho je moc, toho je příliš“, prohlašoval tento autor, „UNESCO právě věnovalo čtyřadvacet hodin jednání o ‚Zvířecích právech‘ [...]. Tento ‚světový‘ den dospěl k řadě závěrů [...]. Text [Deklarace] odsuzuje ‚pokusy prováděné za lékařskými, vědeckými a komerčními účely, exhibice zvířat pro zábavu člověka a genocidu divokých zvířat. [...] Je dosti symptomatické, že [...] v týchž měsících a dnech, kdy jsou

celé národy svými katany odsouzeny na smrt (viz mj. Kambodža, Vietnam a Libanon), a ve století, které zažilo ‚likvidací‘ nebo pokus o likvidaci celých ras a národů, si klidně vystupujeme na obranu zvířat, zatímco mezinárodní organizace, včetně UNESCO a OSN, matky všech organizací, nejsou schopny bránit ani Člověka. [...] Jestliže by tyto texty [...] došly svého naplnění, přinesly by úpadek lékařského výzkumu a do klinické praxe by se nedostaly nově objevené léky, které teprve čekají na své experimentální ověření.“²⁶

V pozdějším článku, který vyšel ve stejném periodiku, Francouzská liga za zvířecí práva těmto kritikům odpověděla, že „Všeobecná deklarace zvířecích práv je snahou o formulaci základních principů, jimiž se má ochrana zvířat řídit, má-li být účinná. Za tímto účelem definuje dva hlavní směry, které z několika neúplných citací vytržených z kontextu nemohly vyplynout: uznání práva na existenci všech živočišných druhů na této planetě a snahu o rozvíjení lidské úcty k životu“. Deklarace je tedy souborem obecných etických principů. Bylo by tedy naprostým omylem „chtít v ní hledat praktická pravidla pro vztahy člověka a zvířete. A proto tvrzení, že Deklarace odsuzuje pokusy na zvířatech vykonávané za lékařskými, vědeckými či komerčními účely bez ohledu na všechna rizika, která by to mohlo představovat pro lidské zdraví, je chybné. Deklarace konstatuje, že tyto pokusy jsou v rozporu se zvířecími právy (čl. 8/1), že by se měly vyvíjet alternativní techniky (čl. 8/2) a že tyto pokusy musí upravovat jasné předpisy (čl. 14/2). Veškerá omezení lidských výsad i zvířecích práv bude třeba jasně definovat pro každý stát a časové údobí a to spadá do kompetence zákonodárců. Tato omezení, která se budou pravděpodobně měnit v souladu s vývojem společnosti, však nesmí zasahovat do základních principů. Jejich duch je zde důležitější než litera.“²⁷

Na tento spor jsme upozornili především proto, že je podle nás skvělou ukázkou nepochopení, k němuž Všeobecná deklarace z roku 1978 v některých kruzích vedla, tady zrovna v tak zásadní oblasti,

²⁶ P. M., „Foi d'animal“, in *Panorama du médecin*, 1978, n° 628, s. 1.

²⁷ Friedenkraft, G., „A chacun sa vérité: une lettre de la Ligue française des Droits de l'Animal“, *Panorama du médecin*, 1979, n° 681, s. 7.

jako jsou pokusy na zvířatech. Takovéto nepochopení ostatně plyne z neporozumění rozdílu mezi obecnou etikou a etikou aplikovanou. Zatímco obecná etika vytyčuje základní, absolutní principy a klade dobro proti zlu, cílem aplikované etiky je dávat v každodenní praxi do protikladu nikoli již dobro a zlo, nýbrž zlo a menší zlo. Tak jak to formuluje Alain Lercher: „Ukrást chleba je špatné, i když umíráme hladu. Ale zlo, kterého se krádeží dopouštíme na pekaři, je méně závažné než zlo, které sami zakoušíme.“²⁸ Je to odkaz na filosofický pojem konfliktu práv, ke kterému se ještě dostaneme. Jisté je, že na základě všech těchto námitek a reakcí ze strany Francouzské ligy za zvířecí práva i jejich zahraničních sesterských organizací, které se sdružují v Mezinárodní lize za zvířecí práva, vznikla nová verze Deklarace. Ta byla posléze schválena 21. srpna 1989 na sjezdu Mezinárodní ligy v Ženevě a ještě se jí budeme později věnovat.

VI. „Deklarace o potravinové etice“ z roku 1982

Tuto deklaraci z roku 1982 lze považovat za doplněk ke Všeobecné deklaraci z hlediska masité stravy. Již vzhledem k tématu, o kterém pojednává, se Deklarace z roku 1978 o masité stravě jako takové nezmínuje, nýbrž pouze o problémech spojených s chovem a usmrcováním zvířat. Není možné, abychom se zde Deklarací o potravinové etice věnovali obsírněji. Není totiž striktní deklarací zvířecích práv, ale zabývá se i ochranou spotřebitele, neboť odsuzuje chemická, pro člověka nebezpečná aditiva a plýtvání potravinami, které je „urážkou chudoby“ a zároveň i přírody. Přesto se tato deklarace pochopitelně může problému zvířecích práv nepřímo dotýkat, protože snížením spotřeby masa by se vedle možného přínosu pro člověka snížil i počet chovaných či porážených zvířat a ubylo by intenzivních průmyslových velkochovů, pokud by docela nezankly. V těchto velkochovech se zvířata produkují s cílem maximální rentability a způsob, jakým se s nimi zachází, ochránci zvířat často ostře napadali.

²⁸ Lercher, A., *Géographie*, Paris, Gallimard 1990, s. 131.

VII. Deklarace z roku 1989

Třetím vylepšením původní Deklarace z roku 1978 byla nakonec nově zformulovaná verze jejích článků, kterou v roce 1989 přijala Mezinárodní liga za zvířecí práva a která se, jak dále uvidíme, od původního znění dosti liší, i když její duch se samozřejmě nezměnil. Zde je její text:

Vzhledem k tomu,

že život je jeden a že všechny živé bytosti mají společný původ a že k jejich diferenciaci došlo během vývoje druhů,

že každá živá bytost má přirozená práva a že každý živočich s nervovým systémem má zvláštní práva,

že pohrdání těmito přirozenými právy, ba dokonce jejich pouhá neznalost má za následek závažné ohrožování přírody a vede člověka k páchání zločinů na zvířatech,

že předpokladem pro soužití živočišných druhů na zemi je to, aby lidstvo uznalo právo ostatních druhů na existenci,

že úcta člověka ke zvířatům je neoddělitelná od úcty, kterou chovají lidé k sobě navzájem,

je vydáno následující prohlášení.

Článek 1

1. Všichni živočichové mají v rámci biologické rovnováhy stejné právo na život.
2. Tato rovnost nezakrývá rozdílnost druhů a jedinců.

Článek 2

Život každého zvířete má právo na úctu.

Článek 3

1. Žádné zvíře nesmí být vystaveno špatnému zacházení nebo týrání.
2. Jestliže je usmrcení zvířete nevyhnutelné, musí být okamžité, bezbolestné a nesmí u něj vyvolávat úzkost.
3. S mrtvým zvířetem se má zacházet slušně.

Článek 4

1. Divoké zvíře má právo žít na svobodě a rozmnožovat se ve svém přirozeném prostředí.
2. Dlouhodobé zajetí, rekreační lov a rybolov i jakékoliv využívání divokého zvířete pro jiné než životně nezbytné účely jsou s tímto právem v rozporu.

Článek 5

1. Zvíře, které je závislé na člověku, má právo na pozorné zacházení a péči.
2. V žádném případě nesmí být opuštěno nebo neoprávněně usmrceno.
3. Veškeré formy chovu a využívání zvířete musí respektovat fyziologii a chování, které jsou vlastní danému druhu.
4. Veřejná vystoupení, představení a filmy využívající zvířata musí rovněž respektovat jejich důstojnost a nesmí obsahovat žádné násilí.

Článek 6

1. Pokus na zvířeti, který zahrnuje fyzické nebo psychické utrpení, porušuje jeho práva.
2. Je nutno vyvíjet a systematicky zavádět náhradní metody.

Článek 7

Jakýkoliv čin, jenž má za následek zbytečnou smrt zvířete, a každé rozhodnutí, které k takovému činu vede, je zločinem proti životu.

Článek 8

1. Jakýkoliv čin ohrožující přežití určitého divokého druhu a každé rozhodnutí, které k takovému činu vede, je genocidou, tzn. zločinem proti živočišnému druhu.
2. Vybíjení divokých zvířat, znečišťování a ničení biotopů je genocidou.

Článek 9

1. Právní subjektivita zvířat a jejich práva musí být uznány zákonem.
2. Ochrana zvířat musí mít své zastoupení ve vládních orgánech.

Článek 10

Výchova a veřejné vzdělávání mají vést člověka k tomu, aby již od dětství zvířata pozoroval, rozuměl jim a vážil si jich.

I k této nové verzi Deklarace Francouzská liga za zvířecí práva vydala výkladové texty, jako je např. „Duch Všeobecné deklarace zvířecích práv“, jenž přejímá to nejpodstatnější z tezí, kterými jsme se tu už zabývali. Protože je tento nový komentář z filosofického hlediska důležitý, zařadili jsme ho v plném znění na konec knihy. Doplnit by jej mohl jiný text na téma „Biologické základy Všeobecné deklarace zvířecích práv“, který ukazuje, že se toto filosofické a etické úsilí přímo opírá o objevy jednotlivých biologických disciplín. Vždyť např. molekulární genetiky vyzdvihuje společný původ všech živočišných druhů a jejich příbuznost, populační ekologie a populační genetiky poukazují na vzájemnou závislost druhů a jedinců a konečně pak neurovědy (neurofyziologie, etologie) dávají tušit, že chování i mechanismy bolesti jsou u jednotlivých živočichů postaveny na společných základech. Tuto mimořádnou jednotu uvnitř biologické diverzity lze chápat jako východisko pro úctu člověka k Životu v celé jeho provázanosti i různorodosti.

Oproti Deklaraci z roku 1978 tato poslední verze viditelně nabízí některá zlepšení z jazykového hlediska (termíny jsou jasnější; praktické nejasnosti týkající se např. masité stravy byly nahrazeny obecnějšími formulacemi) i z hlediska celkového vyznění textu: i když se nese ve stejném duchu jako předchozí Deklarace, jasněji z ní vyplývá, že zvířata jsou součástí biologické rovnováhy; odkaz na zvířecí práva by totiž jinak částečně ztrácel na obsahu. V tomto kontextu pak filosofie zvířecích práv získává obecnější platnost.

VIII. Nesouhlas s přidělením práv zvířatům a otázka osoby

Jestliže se ve vědě u nějakého fenoménu prokáže dostatečné množství opakování, najde se nakonec konsenzus, na jehož základě je označen za vědeckou pravdu. Naproti tomu v oblasti filosofie konsenzus ne-

existuje. Proto nás nepřekvapí, že řada filosofů samotný pojem zvířecích práv, tak jak jsme jej právě prezentovali, odmítá. Vzhledem k tomu, že je tato kniha tomuto tématu věnována, nebudou se její čtenáři jistě divit, že to, co se dotýká zvířecích práv, v ní zaujímá stěžejní místo! Přesto by nebylo poctivé, kdybychom se zde o autorech, kteří proti tomuto pojmu vystupují, vůbec nezmiňovali. Podle některých z nich je přidělení práv zvířatům natolik scestné, že se pak Všeobecná deklarace jeví jako filosofická nehoráznost. Proto například Eric Conan hovoří o „absurdní Všeobecné deklaraci zvířecích práv vyhlášené několika sdruženími milovníků zvířat v roce 1978, která je obscenní parodií Deklarace z roku 1789.“²⁹

Méně polemické a tedy promyšlenější argumenty proti samotnému pojmu zvířecích práv předložila Janine Chanteurová. Podle této filosofky „... je koncept práva oddělený od konceptu povinnosti prázdňým pojmem“.³⁰ Jelikož zvíře nemůže vůči člověku plnit povinnosti, leda tak z donucení, což není součástí našeho tématu, je nemyslitelné mu přidělovat jakákoli práva. Jistě bychom mohli autorku upozornit, že někteří lidé – embrya, děti, postižení – také nejsou schopni zastávat povinnosti, ale podle Chanteurové se v tomto bodě jejich situace se situací zvířat nedá srovnávat, protože všichni ti, které jsme jmenovali, jsou cele lidskými bytostmi: „... že se hovoří jejich jménem, logicky vyplývá z definice lidského druhu, který si přiznává práva. Charta zvířecích práv je tedy projekcí, přenosem toho, co se považuje za vhodné pro lidský druh, na jiné živočišné druhy.“³¹ Takový přenos je podle autorky naprosto nelegitimní. Jedná se tedy o filosofii, která význam práva jasně zužuje na lidský druh a pouze na něj, na všechny lidské bytosti a nikoho jiného.

²⁹ Conan, E., *Esprit*, mai 1990, s. 154. Eric Conan (1955) je francouzský novinář a esejista. Psal pro deníky *Libération* a *Le Monde* a také pro časopisy *Esprit* a *L'Express*. V současné době publikuje v týdeníku *Marianne* (pozn. překl.).

³⁰ Chanteur, J., „L'expérimentation animale entre l'animal-machine et l'animal-fétiche“, in *Actes du symposium 'Nécessité de l'expérimentation animale pour la sécurité et le progrès de la recherche biomédicale'*, Editions ACTAM, 22, rue Garnier, 92200 Neuilly-sur-Seine, France, s. 20–23, citace s. 22.

³¹ Tamtéž, s. 22.

K tomuto postoji, který imperativy ochrany zvířat omezuje na *povinnosti člověka*, aniž by ji rozšiřoval o zvířecí práva, ve svých úvahách – formulovaných v soukromí či veřejně, ústně či písemně – směřuje i řada vědců. Jako příklad můžeme uvést text slavného britského neurochemika Stevena Rose.³² Autorovo stanovisko lze jasně vyčíst z několika následujících úryvků: „Tato debata nemá nic společného s debatou o právech žen nebo černochů, v níž jde o *subjekty, které byly v dějinách utiskovány* (zvýrazněno autorem této publikace) a žádaly spravedlnost a rovnost. Tady se jedná o diskusi mezi námi lidmi o našem postoji k ne-lidem.“ Podle Rose existuje zásadní diskontinuita mezi lidmi a ostatními živočichy, protože pouze člověk nastoluje etické problémy: „Od koček neočekáváme, že budou diskutovat o právech myší. Nejde zde proto o zvířecí práva, ale mnohem spíše o *povinnosti, které vůči nim máme jakožto lidé.*“ A dále: „Snažně vás tedy prosím, abyste [...] uznávali povinnosti člověka [...], abyste respektovali mimolidská zvířata a – abyste podobné návrhy, jako je Deklarace zvířecích práv, zamítli.“ Je třeba dodat, že tento článek byl napsán v poněkud specifickém kontextu anglosaských zemí, kde měla debata o zvířecích právech často velice ostrý průběh, protože, jak připomíná časopis *Alliage*, v němž Roseův článek figuruje, někteří ochránci zvířat zašli „až k úmyslnému poškozování laboratoří a k osobním útokům na vědce.“ Tento text je jistě naprosto srozumitelný a hledisko exaktního vědce výborně doplňuje předchozí úryvek, v němž jsme prezentovali názor filosofky typu Janine Chanteurové. Docela dobře dokládá určitý druh diskurzu, jaký vedou dnešní vědci, a to nejen v Anglii.

Tento velice důležitý spor o samotnou legitimnost pojmu zvířecích práv se opírá o koncept „osoby“, jenž zpravidla splývá s pojmem lidské bytosti. Pro odpůrce Všeobecné deklarace jsou osobami pouze lidé, protože jsou jako jediní schopni vytržbené racionality. Jak uváděla Silvana Castignoneová,³³ ztotožnění mezi „osobou“ a „lidskou bytostí“ spočívá v „určitém počtu vlastností, které každá bytost musí

³² Rose, S., „Droits de l'animal ou devoirs de l'homme?“, in *Alliage*, 1991, n° 7–8, s. 64–67.

³³ Castignone, S., „Concept de personne et droits animaux“, in *Homme-animal-société, II : Droit et animal*, Presses de l'Institut d'Etudes politiques de Toulouse 1988, s. 325–328.

mít, aby za osobu byla považována. Obvykle se zde jedná o inteligenci, o schopnost vyjadřovat se a používat řeč, o vědomí sebe sama a o sebeurčení. K těmto charakteristikám se někdy přiřazuje vědomí času, to znamená schopnost předvídat budoucnost a plánovat.“ V tomto pojetí osoby – pojmu, který je sám o sobě úzce spojen s pojmem zvířecích práv – se střetávají dvě základní stanoviska:

- Podle prvního mohou mít práva pouze lidé, neboť oni jediní mají charakteristiky, které jsme právě uvedli. Tato teze se může jevit jako moderní forma odmítání přílišného sblížení člověka se zvířaty, postoj, který se v dějinách již mnohokrát objevil, a to pokaždé, kdy se specifická člověka zdála novým statutem animality ohrožena. Před sto lety, jak známo, vyvolala podobné výhrady evoluční teorie, i když dnes už jsou dávno překonané.
- I když zvířata nejsou lidskými tvory, vykazují podle druhého stanoviska dílčí vlastnosti osoby, včetně – jak tomu je u „vyšších“ zvířat – rysů inteligence a vědomí sebe sama, jež jsou analogické s těmi, které jsme uvedli výše. Podle této teze mohou mít tedy zvířata práva, i když se samozřejmě – a tento bod je potřeba zdůraznit – liší od práv lidských.

Postoj, který chce výsadu práv omezit jen na člověka, je podle stoupenců druhé teze těžko udržitelný, neboť daná definice osoby *nezahrnuje pouze* lidské osoby a *nevztahuje se na všechny* lidi beze zbytku. Jak upozorňuje S. Castignoneová: „*Nezahrnuje pouze* lidi, neboť [zmiňované rozumové vlastnosti] mají i jiní tvorové, anebo by je mohli mít [...]: Bůh, andělé, případně mimozemšťané, humanoidi, umělé inteligence, a dokonce některá vyšší zvířata. *Nevztahuje se na všechny* lidi, neboť některé lidské bytosti uvedené [...] charakteristiky [...] nemají, anebo je mají jen ve velmi omezené míře: máme na mysli lidi mentálně hendikepované, slabomyslné, lidské zárodky, lidi v kómatu [...] a, chcete-li, také novorozence, ačkoli zrovna v tomto případě je jejich ztotožňování s tzv. normálními lidmi snazší.“

Následující citace pocházejí z této stati. Silvana Castignoneová je italská profesorka filosofie práva (pozn. překl.).

Stoupenci první teze namítají, že práva si (lidský) subjekt nezasluhuje díky svým schopnostem, nýbrž díky své příslušnosti k lidskému rodu. Na základě této příslušnosti musí mít plod i člověk v kómatu stejná práva jako jeden každý z nás, byť nejsou schopni je uplatňovat. Zastánci druhé teze na to pak odpovídají, že není jasné, ve jménu čeho by zvířata měla být vyloučena ze sféry práv, jež by místo nich přece dovedl dokonale uplatňovat určitý prostředník. Například S. Castignoneová, jež se hlásí k druhé tezi, tvrdí: „Ztotožňování osoby a lidské bytosti má své mezery a mnohem více problémů způsobuje, nežli řeší. Cesta, které bychom se podle mého soudu měli do budoucna držet, by se měla vyhýbat příliš úzkému vymezení tohoto termínu.“ Tato autorka tudíž proti sobě staví „silný význam“ pojmu osoba, jež by se aplikoval na všechny tvory vyznačující se danými charakteristikami, a „význam širší čili slabý“, jež by podle autorky „označoval všechny tvory – lidi, které jejich hendikep odsouvá na okraj společnosti, stejně jako zvířata, jimž se v každém případě musí přiznat určitá práva, anebo vůči nimž máme přímé povinnosti, jakkoli je nelze považovat za *full persons*, to znamená za držitele práv a povinností v plném slova smyslu.

Tento spor, jež se dotýká samotné definice zvířecích práv, bude mít samozřejmě důsledky pro přepis těchto práv do zákonné podoby – v rámci toho, co dále budeme nazývat „právní subjektivitou“. Přesto je třeba již nyní předeslat, že ne všechny současné filosofické směry pojem zvířecího práva jako takový akceptují.

Jisté je, že formulace úcty ke zvířatům v podobě filosoficky zdůvodněných práv je jednou z velkých novinek v myšlení 20. století. Tato koncepce, založená na myšlenkách průkopníků, z nichž nejvýznamnější jsou jistě Henry Salt a André Géraud, stála u zrodu Všeobecné deklarace zvířecích práv. Ta byla vyhlášena v roce 1978 a po vzoru předešlých deklarací lidských práv se prostřednictvím všeobecně platných etických principů pokusila formulovat imperativy, bez jejichž naplnění je úcta ke zvířatům prázdným pojmem. Protože však nebylo vždy jasné, jak tyto principy uplatnit v běžném životě, objevily se snahy přizpůsobit je více praxi a vysvětlit je. Důsledkem toho mimo jiné bylo, že v nové verzi Deklarace z roku 1989 byly ně-

kteří zásady přeformulovány. Tyto koncepce a deklarace nicméně silně narážejí na nesouhlas některých filosofů, podle nichž je samotný pojem „zvířecího práva“ nelegitimní a pojem „zvířecí osoby“ (*personne animale*), o němž se opírá mnoho stoupenců zvířecích práv, sporný.